

Bazar ertəsi, 23 dekabr 1918-ci il, nömrə 71

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Düşənbə, 19 rəbiüləvvəl sənə 1337. 23 kanuni-əvvəl sənə 1918.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 70 qəpik.

Abunə şəraiti: Yanvarın birinədək Bakı üçün 24, başqa şəhərlərə 35 rublədir. Bir aylığı Bakıda 12, başqa şəhərlərdə 19 rublədir. Elan fiatı: sətri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Əlipaşa Məlikov kamali-yə's ilə [böyük bir kədərlə] öz istəkli qaynatası Axund Zəki Hacızadənin dün vəfat etməsini xiş-əq-vamına [qohum-əqrəbasına] və dostlarına elam edir [bildirir]. Təşyi-yi-cənazə [cənazənin yola salınması] vaqə olacaq kanuni-əvvəlin 23-ündə saat 10-da, Krasnokrestovski küçədə, 43 nömrəli öz evində.

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Ağaşərif, Zəbihulla və Səməndər Axundovlar, kamali-yə's ilə [böyük bir kədərlə] öz sevgili ataları Axund Zəki Hacızadənin dün vəfat etməsini xiş-əq-vamına [qohum-əqrəbasına] və dostlarına elan edirlər. Təşyi-yi-cənazə vaqə olacaq kanuni-əvvəlin 23-ündə saat 10-da, Krasnokrestovski küçədə, 43 nömrəli öz evində.

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Əliabbas və Böyükağa Rzayevlər öz sevgili qardaşları Əliskəndər Rzayevin Salyanda vəfat etdiyini xiş-əq-vamına [qohum-əqrəbasına] və dostlarına elan edirlər. Təşyi-yi-cənazə kanuni-əvvəlin [dekabrın] 23-ündə, səhər saat 9-un yarısında, öz evindən (İçərişəhərdə Cümə məscid küçəsi, nömrə 7) Şah məscidinə aparılacaqdır.

QİSMİ-RƏSMİ

[RƏSMİ HİSSƏ]

Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətlərinin əmrnamələri

– Sabiq Şurayi-Milli İdarəsi kargüzarı Mirhüseyn oğlu Mirməcid, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin [dekabrın] 3-cü günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi kargüzarı təyin edilir.

– Sabiq Şurayi-Milli İdarəsi ləvazım müdiri Mirzəbala Məhəmmədzadə, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 3-cü günündən etibarən Məclisi-Məbusan idarəsi ləvazım müdiri təyin edilir.

– Sabiq Şurayi-Milli İdarəsi müqəyyədi (dəftərdarı) Mirfəttah Musəvi, həmin 1334 sənəsi Kanuni-əvvəlin 2-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi müqəyyədliyinə təyin edilir.

– Sabiq Şurayi-Milli İdarəsi mühasibi Mirəsədulla Seyid Məhəmmədzadə, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 3-cü günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi mühasibliyinə təyin edilir.

– Quba şəhəri əhli Yusif bəy Ağabəyov, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəl 5-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi kvestorluğuna [təsərrüfat müdirliyinə] təyin edilir.

– Sabiq Şurayi-Milli İdarsi müstənsixi [sənədlərin surətini çıxaran] Hacıağa Nurizadə, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəl 5-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi kvestor müavinliyinə təyin olunur.

– Tiflis şəhəri əhlindən Müzəffər Nərimanov, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəl 5-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi kvestor müavinliyinə təyin edilir.

– Bakı şəhəri əhli Həbib Babazadə, həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəl 5-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi ləvazım heyəti kargüzarlığına təyin edilir.

– Əmirhacıyan kəndi əhlindən Nurməhəmməd Nurizadə həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəl 3-cü günündən, Bakı əhli Məhərrəm Qasım oğlu kanuni-əvvəl 3-cü günündən, Bakı əhlindən Mirzə Axundov kanuni-əvvəl 5-ci günündən, Cabbar Məhəmmədov kanuni-əvvəl 5-ci günündən, Nağı Qəni oğlu kanuni-əvvəl 6-cı günündən, Yaqub Abbasqulu oğlu kanuni-əvvəl 7-ci günündən, İmamqulu Həsənbəyov kanuni-əvvəl 10-cu günündən, Məhəmmədqulu Əlizadə kanuni-əvvəl 14-cü günündən, Yevgeniya Frolova kanuni-əvvəl 9-cu günündən, Aleksandra Kulikova kanuni-əvvəl 14-cü günündən və Olqa

Ponomaryova kanuni-əvvəl 14-cü günündən etibarən Azərbaycan Məclisi-Məbusan İdarəsi xidmətçiliyinə (erkəklər kuryer, qadın işə qulluqçu – prisluqa) təyin edilirlər.

– Bakı şəhərində iqamət edən [yaşayan] Olqa Josifovna Markova həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəl 14-cü günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi yazı makinaçılığına təyin edilir.

BAKİ, 23 KANUNİ-ƏVVƏL [DEKABR]

Yenə Kabinə xüsusunda

Kabinə böhranı hələ də rəf olunmamışdır [aradan qaldırılmamışdır]. Vükəla Rəisi [Nazirlər Kabinetinin Sədri] Fətəli xan Xoyski cənabları məlum olduğu üzrə Parlaman Sədri vəzifəsini ifa edici Həsən bəy Ağayevin birinci məktubuna verdiyi cavabında yeni kabinə təşkilindən boyun çəkmişdi.

Fətəli xan cənablarının böylə mühüm bir zamanda öz istedad və qabiliyyətini, öz təcrübə və qüvvəsini hökumət işində sərfədən imtina etməyinin səbəbi Xan cənabları kəndiləri göstərdiyi səbəbdən bir qədər fərqlidir. Filhəqiqə [doğrudan da] hali-övza [hazırkı vəziyyətimiz] və vəziyyəti-siyasiyyətimiz başqa bir şərait daxilində idi. Öz vətəninə sevən və onun istiqlalını, hüququnu müəzzəm [uca] tutan əsl bir türk və müsəlman oğlu həmin böylə bir məsuliyyətli vəzifəyə, həmin şərait altında girişməyə vicdanını qane edə bilməzdi. Lakin bərəkət versin ki,

şərait dəyişib və ortalıqda müşahidə edilən şəkk və şübhəyə artıq məhəl [yer] qalmadı. Azərbaycanın daxili işlərinə heç bir yerdən müdaxilə və ya onun Məclisi-Məbusanının vicdanına heç bir kimsə tərəfindən təzyiq edilməyəcəyinə dair lazımi məhafil [dairələr] tərəfindən əmanəti-tam verildi. Bu isə Fətəli xan cənablarının məmləkət üçün yeni hökumət heyəti təşkil etməklə bərabər, başında da durmaq kimi mühüm və məsuliyyətli bir vəzifəyə girişməsi üçün artıq bir mümaniət [manea] olmadığını aşkar etdi. Böylə olduğu təqdirdə, Parlamən Sədri vəzifəsini ifa edən Həsən bəy Ağayev həzrətləri Xan cənablarına dübarə bir məktub yazıb məmləkət və millət naminə yeni Kabinə təşkilini təkrar təklif etdi. Həsən bəyin ikinci məktubuna Fətəli xan cənabları hələ təhrirən [yazılı] cavab verməmişdirsə də, lakin eşitdiyimizə görə, bu dəfə həmin təklifi rədd etməyə əsasən artıq bir bəhanə olmadığını biletiraf [etiraf edərək], yeni Kabinə təşkili üçün qeyri-rəsmi surətdə lazımi iqdamatda [təşəbbüsdə] bulunmuşlardır. Lakin məəttəəssüf [təəssüf ki], Xan cənablarının bu iqdamatı bir taqım “daxili müşkülata” uğramışdır ki, məsələnin yenə təxirə düşməsinə səbəb olur.

Keçirdiyimiz böylə mühüm bir zamanda yeni hökumət təşkilini təxir və müşkülata salan mümaniət hansı səbəblərdən nəşət edir [qaynaqlanır] əcəba? Yenəmi “firqəbazlıq” və ya “mənəmlik” mikrobu ortalığa atılmaq istəyir? Keçmiş acı dərslər Azərbaycan

türk və islamları üçün kafi deyilmiş! Firqəçilik təəssübiyyəti və ya “şəxsiyyət” bəlası bizləri azmı bəlaya giriftar etdi?

Bizcə məmləkətin səadəti və Azərbaycan türk və islamlarının istiqbalı [gələcəyi], “firqəçilik” və ya “mənəmlik” həvəsindən bir qədər əlzəm [vacib, üstün] tutulmalıdır. Buna görə də hər bir “firqəçi” və ya hər bir “mənəmlik” sevən zat [şəxs], əgər onun qəlbində xalis bir surətdə hübbülvətən [vətən sevgisi] hissiyyəti varsa, böylə mühüm və müşkül bir zamanda məmləkətin və millət və bəşəriyyətin mənafeyi naminə öz şəxsi iddialarından güzəşt edib, bütün qüvvələrini, bütün səy və kuşışlarını [cəhdlərini] vətənin məsud istiqbalı hüsulu [xoşbəxt gələcəyini təmin etmək] yolunda sərf etməlidir.

Siyasi mücahidlərimiz bunu yaddan çıxartmamalıdırlar ki, hər bir yanlış hərəkətimiz istiqlal və istiqbalımız üçün böyük-böyük müşkülət və təhlükə vücuda gətirməklə, bu üzdən vətən və millət nəzdində müqəssir görünənləri cavab verməyə məcbur edəcəkdir.

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

4-cü (fövqəladə) iclas

(Mabəd) [ardı]

Əhməd Cövdət – Əfəndilər! Bugünkü iclasın təcili surətdə çağırıl-

masına səbəb, iki məsələ haqqında Məclisi-Məbusan Sədrinə sosialistlər namından [adından] verilmiş məktub olmuşdur. Bu iki məsələnin həlli bütün Zaqafqaziya zəhmətkeşləri üçün pək mühümdür. Biri Qarabağ hadisəti [hadisələri], digəri gürcü-erməni müsədiməsidir [toqquşmasıdır]. Qarabağ məsələsi, mahiyyətə ikinci məsələ ilə əlaqədar və şəkil cəhətindən bərabərdir. Məlumdur ki, Qarabağda üç-dörd aydır sakitlik yoxdur. Andranik başına bir dəstə yığıb kəndləri dağıdaraq insanları məhv edir. Hökumət qoşunu və məhəlli [yerli] əhali müqabilə və müqavimət etdikdə, çəkilməyə məcbur olmaqla bərabər, sonra yenə öz işinə başlayır. Bu işlər nə üçün olurlar? Bu dəstənin başında duran kimdir və məqsədi nədir?

Andranik, məşhurdur: Türkiyədə çetəbaşı [quldur dəstəsi başçısı] idi. Osmanlıda uzun müddət müharibə edərək, müsəlman və ermənilərin qanları tökülməsinə səbəb olmuşdur. Avropa müharibəsində, Qafqaziya cəbhəsində Türkiyə əleyhinə dava edirdi. Hərb zamanı onun hərəkəti müharibə tərzində olmayıb, zülmü aləmə aşkar olmuşdur. Sonra Andranik İrəvan, Naxçıvan və Ordubad məhəllərinə və oradan İrana keçmişdir. Yolda müsəlman kəndlərini dağıdıb xarabazara döndərmişdir. Hər tərəfdən qovulduqdan sonra da Qarabağa gəlmişdir.

Onun dediyi nədir? Deyir ki, mən buranı Ermənistanına tabe etmək istəyirəm. Rəisi-vükəlanın [Baş nazirin] bu-

yurduğu kimi, Andranikin kim olduğu erməni hökumətindən sorulduqda, Ermənistan Hökuməti Andraniklə əlaqədar olmadığını, onu quldur kimi tanıdığını bəyanla, onunla necə bilirsiniz öylə rəftar ediniz, deyə cavab verir. Andranik bura ermənilərlə əlaqədar olmadığından, yeni tökülən qanlara heyfi gəlmir, dağılan xanımlara ürəyi yanmır. Mən deyirəm ki, Andranik insaniyyət düşməni olmaqla bərabər, yalnız müsəlman kəndləri, deyil erməni kəndlərinin də dağılmasına bais olur.

Burada gizli bir məsələ vardır: Qarabağ mahalının Azərbaycan əlində qalmasına mane olaraq oranı Ermənistanına yapışdırmaq.

Bu fikir, ermənilərin baş firqəsi olan Daşnaksutyunun məramıdır. Bu firqə hətta Petroqradda Qafqaziyanın təqsimi [bölüşdürülməsi] məsələsi həll olunarkən, bir layihə təqdim [edərək], Zəngəzurun Ermənistanına ilhaqını [birləşdirilməsini] tələb etmişdi. Bu məsələyə Tiflisdə dübarə baxılıb, layihə Mərkəzi Əmələ və Əsgər Şurası tərəfindən rədd edildi. O vaxt torpaq və hüddud [sərhəd] məsələlərinin həlli üçün bir komissiya təşkil edilmişdi. O zaman millətlər ayrılmamış olduqlarından, məsələ də ümumi idi. Şimdi isə burası bir dövlət məsələsi olmuşdur. Hərçənd erməni hökuməti bizə deyir Qarabağla işimiz yoxdur, Qarabağı istəmirik və Andraniklə əlaqəmiz yoxdur. Lakin işin mahiyyəti bundadır.

Əfəndilər! Bizim firqəmiz və ümum [bütün] sosialistlər, camaatın və bütün

kəndlilərin mənafeyini güdürlər. Biz hər vaxt böylə məsələlərin silah gücü ilə deyil, sülhlə həll olunmasına çalışmışıq. Bu məsələlər, güzəşt və həkəm [arbitr] vasitəsi ilə həll edilməlidirlər. Bu gün bunca qurban verilən Cahan müharibəsi bitdi, lakin ixtilafli məsələlər həll olunmadılar. Bunların həlli üçün hələ ümumi konfrans vaqə olacaqdır. Bu gün hər tərəf məsələnin silah gücü ilə həllini zərərli görür.

Hərgah Ermənistanla Azərbaycan ya Gürcüstan arasında müharibə vüqu bulsa, bu millətlər məhv olurlar. Bu hərbi, hərbi deyildir; çünki müharibə edən böyük dövlətlər, hərbi qanununu riayət edirlər. Hərbdən sonra müharibə [savaşan] millətlər dost ola bilirlər, lakin Qafqaziyada müharibə, millətləri zəhərləyib, olmazın fəlakətlərə düçar edir. Qafqaziya məsələsi rəsmi müharibəyə bənzəməz. Hazırda Qarabağda dava olur, ermənilər müsəlmanlarla vuruşurlar. Biz böylə müamələnin [rəftarın] bitirilməsini tələb edirik. Bizim fikrimizcə, məsələ sülhlə həll olunub, orada yaşayan millətlər hüsn-idarə edilməlidirlər. Gərək erməni və gərəkəmsə müsəlman üçün Ermənistan-damı ya Azərbaycandamı yaşamağın heç fərqi yoxdur. Əlbəttə bir millətdən ötrü öz idarəsi ilə yaşamaq daha yaxşıdır; fəqət həyat məsələsi gəldikdə, böylə fikirlərdən əl çəkməlidir. Qarabağda yalnız müsəlmanlar deyil, ermənilər də zərər görürlər. Bu gün bir müsəlman kəndi, sabah bir erməni kəndi dağılır. Bunlarda yaşayanlar həp insandırlar. Hər iki tərəf zərər çəkib,

tələfat verirlər. Bizim təklifimiz budur ki, bu məsələ silah gücü ilə deyil, sülhlə həll edilməlidir. Fəqət, əfəndilər, Andranikə bir quldur kimi baxmaq olmaz. Onun müəyyən bir məqsədi var: erməni ünsürünü Azərbaycandan ayıraraq Ermənistanla tabe etmək.

Lakin bu surətdə də məsələni sülh tərifi [yolu] ilə həll etmək olardı. Amma o cür ki, Andranik başlamışdır, böylə olamaz. Rəisi-Vükəla buyurdu ki, deleqasiya göndərilməsindən bir fayda çıxmadı, fəqət, zənnimizcə, bəzən ziyadəsilə fayda hasil olur; madam ki, erməni camaatının burada razılığı yoxdur, deməli heyəti-mürəxxəsə [nüməyəndə heyəti] göndərilməsindən bir nəticə çıxar. Bir də vaxtilə Andranik ingilis xidmətində idi, onlardan pul alırdı. Bu surətlə, ingilislər vasitəsilə Andranikə icrayi-təsir etmək olar. Onu Zəngəzur mahalından çıxarmaq lazımdır. Əks surətdə nə müsəlmanlar rahat ola biləcəklərdir, nə ermənilər. Lakin əfəndilər, biz böylə nüməyəndələr göndərmək tərəfdarı olmaqla bərabər istərik ki, bu məsələnin sülhlə həlli haqqında ermənilər dəxi təşəbbüsətdə bulunmuş olsunlar. Ancaq biz buna tərəfdar ikən, Qarabağdakı tufana, evlərin dağılmasına, ailələrin kəsilməsinə göz örtüb duramayız. Qarabağda və sair yerlərdə erməni və müsəlman camaatının müdafiə və mühafizəsi üçün hər vaxt hazır qüvvəmiz olmalıdır. *(Alqışlar)*

Orya iki dənə ingilis zirehli avtomobili göndərilməsi azdır. Bir də, ingilis qüvvəsinin getməsinə biz istəməz-

dik. Biz istərdik oraya Azərbaycan qüvvəsi göndərilsin. *(Alqışlar)*

Oraya gedən qüvvə, camaatın öz içindən çıxmış olmalıdır ki, camaat da bilsin ki, gələn qüvvə onun hüququnu müdafiə edəcəkdir. Biz nə qədər hər b tərəfdarı olmasaq da, bu vaxt Qarabağda qüvvəyi-cəbriyyə [zor gücü] icrasını da rədd etməyib, biləks [əksinə], istəyiriz.

Bədəhu [sonra] **Mahmudov Mustafa bəy** səs alaraq deyir:

– Möhtərəm məbuslar! Qarabağ məsələsi haqqında o ki lazım idi, söylədilər. Bu məsələdə sizin fikrinizi mühüm bir nöqtəyə cəlb edirəm. Rəisi-Vükəlanın və natiqlərin nitqlərindən bu anlaşıldı ki, güya Andraniklə erməni hökuməti arasında bir əlaqə yoxmuş. Andranik Türkiyə təbəəsi olub, sənəti çete [silahlı dəstə, banda] düzəldərək mübarizə etmək imiş. Bəs böylə olanda o kimdir? *(Soldan: daşnak)*

Bu, bir quldur, bir asi [üsyancı] imiş. Böylə isə onun tutulub öldürülməsi lazımdır. Lakin böylə bir adamla Mütəfiqlər nümayəndəsi arasında irsalmərsul [əlaqə, yazışma] varmış və Qarabağ ətrafının mühafizəsi ona tapşırılmış imiş.

Sədr – Rəisi-Vükəla o məzmununda irsal [yazı; məktub] olmadığını bəyan etdi.

Mahmudov *(nitqinə davamla)* – Çox gözəl! Arzu olunardı ki, böylə irsalmərsul olmasın. Böylə isə bu məsələ barəsində “Müsavat” firqəsi, Parla-

mana böylə bir formula təklif edir. *(Oxuyur)*

Vinoqradov – Bu gün mən iki pək ağır məsələ münasibəti ilə danışıram. Əvvəla, insan qanı axır. Bu qanlı qıtala [qırğına] xitam verməlidir. Biri də budur ki, biz rus nümayəndələri burada nə olduğunu, nə danışıldığını anlamayırıq; fəqət, hiss edirik ki, müdhiş [dəhşətli] bir vəqəə var: qardaş qanı axıdılır. Biz təvəqqe edirik, yalvarırıq, qışqırırıq: bəsdir ədavət, bəsdir qan axıdılması, yetər artıq! Bizə artıq qan tökmək lazım deyildir. Biz çox məmnun olur, təbrik edirik ki, nəhayət, Parlaman bu məsələni açdı. Ciddən əzm ediniz. Lazım gələrsə, rus nümayəndəsi olan bu xırda bir dəstə dəxi bu məsələnin sülh təriqi ilə həlli üçün sizinlə gedəcəkdir. Gediniz onlara deyiniz: Bəsdir, bu müqəddəs qanı axıtduğunuz, hər bir məsələni sülhlə həll etmək olar! Bizim bu xırda dəstəməz lazım olarsa hazırda sizinlə gedib desin: Bəsdir qan! Aralanın! *(Alqışlar)*

Şeyxülislamov – Möhtərəm Məclisi-Məbusan əzası [üzvləri]! Sosialist yoldaşlarım öhdəmə ağır bir vəzifə atmışlardır. Bu vəzifə, bir milləti töhmətləndirib, digərini müdafiədən ibarət olmayıb, həqiqətin ayaqlar altına atıldığını və kimlər tərəfindən icra edildiyini aydın göstərməkdir. Qafqaziya millətləri Rusiya inqilabından sonra öz muxtariyyətlərini əllərinə aldıqda, bir yerə toplanaraq öz müqəddəratlarını qüvvətli bir əsas üzərinə qurmaları idilər. Fəqət böylə olmadı. Qafqaziya

millətləri arasında milli təəssüb başını qaldırdı. Yenə qanlar çay kimi axıdıldı. Biz sosialistlər bu qiyaməti qoparanlar əleyhinə protesto elan edirik. Əgər bu fəlakətlərin qabağı alınmazsa, Qafqaziyamız Balkan yarımadası kimi qan dəryasına dönə bilər. Görünür ki, burada xırda millətlər cahangirlik məqsədi təqib edirlər. Necə ki, yoldaşım Əhməd Cövdət də dedi, burada adı müharibə yoxdur. Yekdigərini anlamazlıq müşahidə olunur. Rəisi-Vükəla burada deyir ki, hökumət çalışır. Amma biz bunu qəbul etməyəcəyik. Çünki çalışılmış olsaydı, qıtala [qırğına] xitam verilərdi. Əsl məsələ hüddud məsələsidir. Qanlar bunun üçün axıdıldı. Hökumət rəisi deyir ki, biz Andranikin erməni hökuməti ilə heç bir əlaqəsi olmadığı haqqında məlumat aldıq. Lakin mən bu fikrə iştirak etməmməm. Zira dağlar başında yaşayan xüsusi dəstələrin biri-biri ilə dava edib qan tökmələrinin özü-özündən vücuda gəlməsinə inanılmaz. Məlum olur ki, bu hərəkətin hazırlanmış bir layihəsi vardır ki, Sanain dağlarından Şuşa dağlarındakə toplar guruldayır, qanlar sel kimi axır. Bu layihə, ermənilər içində böyük mövqə tutan “Daşnaksutyun” firqəsi tərəfindən hazırlanmışdır. Burası, Tiflis demokrasi müşavirəsində də aydın oldu. Burada məzkur firqənin [adı keçən partiyanın] sərhəd proqramı göstərildi, baxıldı, qəbula keçmədi. O zaman daşnak nümayəndəsi Karçıqyan, bu proqram qəbul edilməsə bir daha müşavirəyə

iştirak etməyəcəklərini söylədi. Şimdi Azərbaycan və Sanain dağlarında tökülən qanlar həmin bunun nəticəsidir. İnsaniyyət nöqtəyi-nəzərindən daşnakların bu proqramı qeyri-məqbul [qəbuledilməz] bir şeydir. Biz dəxi heç vaxt razı olmarız ki, bu proqram üzərinə Azərbaycan ərazisi Ermənistanə verilsin. Zənnimizcə, bu qanların günahı tamamilə milli firqələrin, xüsusən özünə sosialist adı verən firqələrin öhdəsinə düşür. Həmin “sosialist” firqələri ümum demokratiya [bütün xalq] hüzzurunda cavabdehdirlər. Biz çalışmalıyıq ki, sərhəd məsələsi qan tökülmədən sülh tərifi ilə həll edilsin. Bu yolda işləməyi, gələcək hökumətdən də tələb edəcəyik. Bu qiyaməti qoparan, ümumqafqaziya asayişini pozub, dağları al qana boyayan ancaq “Daşnaksutyun” firqəsidir. Məttəəssüf [təəssüf ki], burada daşnak yoxdur ki, sözümlü açıq onun üzünə deyim.

Azərbaycan Hökuməti ermənilərlə əlaqə bağlamalı, bunun üçün Ermənistanə səfir təyin etməli və çalışmalıdır ki, buraya da erməni səfiri təyin edilsin.

Biz məsləkcə müharibəyə zidd olmaqla bərabər, rəsmi davaya şükür edərik. Çünki orada dinc əhalinin hüququnu mühafizə edici qanunlar var. Burada isə müharibə deyil, qətlam olaraq qoca qarılar, uşaqlar qırılırlar. Dinc əhalinin xanimanları dağılır, özləri səfil-sərgərdan çöllərdə qalırlar. Bizim Parlamana qəti təklifimiz budur ki, hökumət Ermənistanla münasibətini

[münasibətlərini] aydınlaşdırıb bu məsələni həll etsin. Ümidvarız ki, yaxın zamanda Qafqaziya millətlərinin konqresi dəvət edilərək, millətlər əlaqəsi sazlaşar və “konfederatsiya” (hökuməti-müştərəkə) vücuda gətirilər. Böylə olarsa, nahaq qan tökülməz. Bunu da xahiş edirəm ki, kənardan qüvvə almağa çalışılmasın.

Qarabəyli Qara bəy – Möhtərəm məbuslar! Rəisi-Vükəlanın bəyanatından anlaşılır ki, Hökumətimiz lazım gələn tədbirləri görmüşdür. Biz buna inanmalıyıq ki, Hökumət bu işlərə etidali-dəmlə [soyuqqanlıqla] baxa bilməzdi. Fəqət Rəisi-Vükəla deyir ki, “Əlimizdə olan qüvvə ilə nə qədər mümkündür çalışdıq və çalışacağıq.” Doğrudan da əllərində nə qədər qüvvələri varsa çalışıblar. Lakin bununla bərabər, Qarabağda Andranik dəstəsi tərəfindən müsəlman kəndləri dağıdılmaqda, evlər, xanimanlar bərhad edilməkdədir. Arvad-uşaq dağlara, meşələrə qaçır. Rəisi-Vükəla bu işlərin bir daha olmayacağına təminat vermədi və verə də bilməzdi. Biz də bundan artıq tələb edə bilməriz. Çünki bir adam, bir hökumət ancaq əlində olan qüvvəsi qədər iş görə bilər. Böylə qüvvənin olmadığını bilməklə bərabər, mən vətənimə də çox istəyirəm, millətəmi də çox sevirəm. Vətənimin bir qarış torpağının ermənilərə verilməsini istəmirəm.

Gördünüz ki, Qarabağa ingilis heyəti-mürəxxəsəsi [nümayəndə heyəti] göndərilməsindən bir şey çıxmadı.

Deməli bizim öz qüvvəmiz olmalıdır və əlimizdə olan qüvvənin həpsini toplamaqlıdır ki, bu hərəkətlərin qabağını öz qüvvəmizlə alalım. Hökumətə deməliyiz ki, hazırda onun əlində bir qüvvə olmalı idi, gərək bu vaxtadək bir tədarük görülmüş olaydı. Görülməmişsə bəri bundan sonra tədbirlər görməlidir.

Rəisi-Vükəlaya, verdiyi bəyanata qarşı razılığımızı bəyan etməklə bərabər, Parlamanımız Hökumətdən tələb etməlidir ki, Hökumət qüvvə düzəltsin ki, Andranik və onun kimilər tərəfindən baş göstərən hərəkətlərin qabağı alına bilsin. Böylə hərəkətlərin önü indidən alınmazsa, mümkündür ki, “Daşnaksutyun” proqramının tələb etdiyi çay hüdudu ilə də qənaətlənməyərək, gələcəkdə bəriyə də atılsınlar. Sonra gəlib Gəncəni də almaq istəsinlər ki, o surətdə artıq istiqlalyyətimizdən bir əsər qalmaz. Binaleyh, bu uğurda indidən qəti surətdə hazırlıqlar görməlidir. (*Sağdan və mərkəzdən alqış*)

Bitmədi

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ- MƏBUSANININ GÜRCÜSTAN VƏ ERMƏNİSTAN MƏCLİSİ- MƏBUSANLARINA MÜRACİƏTİ

Məclisi-Məbusanda qəbul edilmiş qətnamə mövcubincə [qətnaməyə əsasən], Heyəti-rüəsa [Rəyəsət heyəti] tərəfindən Tiflis və İrəvana işbu məz-

munda teleqram göndərilmişdir:

“Gürcü və erməni parlamanları sədrlərinə:

Bütün cahan millətləri qanlı müharibədən sonra silahı buraxıb sülhi-ümumiyyə təraf getdiyi bir halda, öz istiqlaliyyətlərini elan etmiş Qafqaziya millətlərinin sülhlə yaşamaları, onların istiqlaliyyətə layiq olduqlarını göstərmək üçün ən birinci dəstəviz [dəlil] olduğu bir halda, Azərbaycan Məclisi-Məbusanı dərin bir yə's [kədər] və hüznə qonşu Gürcüstan və Ermənistan cümhuriyyətləri miyanındakı [arasındakı] qanlı toqquşmalar xəbərini aldı. Kanuni-əvvəl [dekabrın] 20-sində fəvqəladə surətdə dəvət edilmiş Azərbaycan Məclisi-Məbusanı iclası ümumiyyətlə qəbul etmişdir ki, Ermənistan və Gürcüstan parlamanlarına bəradərənə [qardaşca] müraciətlə qanlı toqquşmaların önünü almaq üçün öz hökumətləri nəzdində iqdamat və təşəbbüsətdə bulunmalarını [addımlar atmalarını, təşəbbüs göstərmələrini] rica etsin. Bütün Qafqaziya demokratiyasının arzusu budur ki, ixtilafli məsələlər saziş və ya həkəm [arbitr] vasitəsilə həll edilsin. İşbu qərardan kənar[a] çıxmış hər hangi tərəf olursa olsun, ümum cahan demokratiyası nəzdində məsul olmaqla, Ermənistan-Gürcüstan demokratiyası ilə bərabər ümum qafqaz millətləri ittifaqını fəlakət və zillətə düşərək etmiş olar. Azərbaycan Parlamanı qardaş səsi ilə siz həqiqi xalq nümayəndələrinə müraciətən [müraciət edərək]

qan tökməyin önünü almağa, Zaqafqaziya millətlərini yeni qan dəryasına salmamağa dəvət edir. Zira ki, bu qan və yanğında bizim hürriyyət və istiqlaliyyətimiz dəxi məhv və tələf olacağı şübhəsizdir.”

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

* Erik Qeddes, əsgərləri tərxis edici beynəddəvair kabinəsinə təyin edilmişdir.

* Belqraddan verilən teleqrafda deyilir ki Paşiç başda olmaq üzrə slav, xorvat, serb və hamı firqə nümayəndələrindən ibarət bir kabinə təşkil edilmişdir.

* Brüsseldən verilən teleqrafda deyilir ki, Sülh Konfransının yanvarın 15-inə qədər cəm olacağı məlum deyildir. Sülh Konfransı ilə əlaqədar olacaq daimi komissiya Brüsseldə işə məşğul olacaqdır.

Rusiya

* Eston qəzetəsi “Kommunike”nin məlumatına görə Fin limanında İngiltərə donanması ilə Bolşevik donanması miyanında [arasında] müharibə başlanmışdır.

* Vladivostokdan verilən məlumatda nəzərə [görə], Yekaterinburq yanındakı müharibədə bolşeviklər məğlub olmuşlar.

Bolqariya

* Bolqariya ilə teleqraf müxabirəti [rabitəsi] bir neçə həftə qət edilmişdi

[kəsilmişdi]. Şimdi Sofiyadan alınan xəbərlər Almaniya tərəfindən Borisin qaçması, Bolqariyada cümhuriyyət elan edilməsinə dair xəbərlər təsdiq edilməyir. Boris krallıqda qalır, yeni demokratik kabinəsi təşkil etməyə razı olmuşdur. Kabinənin başında Teodorov duracaqdır.

Romaniya

Transilvaniya rumınlarının milli şurası Albada yığılmışdır. Burada yüz minlərlə Transilvaniya və Macarıstan rumınları cəm olmuşlardı. İclasda, hökumət komitəsinin məşrutəsi elam [elan] olmaqla bərabər, Milmanın Rəisi-Vükəla [Baş nazir] və Daxiliyyə naziri olması da denilməliydi.

Lehistan

Lehistan teleqraf agentliyinin məlumatına görə, Lehistan Xariciyyə Nəzarətinin Lehistan şöbəsinin sədri Almaniya nümayəndəsi Qraf Kesslerə bir nota təqdim edərək Almaniyanın Lehistana olan düşmənanə hərəkətini qeydlə, siyasi müzakirənin nəticəsiz olduğunu bildirmişdir. Müzakirə Buq nəhri civarındakı bir nahiyəyə aiddir ki, Lehistana verilməsi vəd edilmişsə də, bu vaxtadək almanların əlindədir. Buranın təslimi texniki nöqtəyi-nəzərindən bu tezliklə verilə bilməzdi. Lehlər böyləliklə Almaniya ilə əlaqəni kəsib Müttəfiqlər tərəfinə mail olmaqlarını göstərmək istəyirlər.

Çin iğtişasına dair

Şimalda və cənubdakı vətəndaş

müharibəsini qət etmək [dayandırmaq] üçün Müttəfiqlər tərəfindən Çin Hökumətinə verilən nota böyük təsir bağışlamışdır. Kabinə müşavirəsində prezident bir teleqram oxumuşdur. Bu teleqram Kanton Hökuməti tərəfindəndir. Sülh konqresinin Şanxayda olması təklif edilir. Kabinə, sülh konfransının təcili surətdə çağırılmasını qət etmişdir [qərara almışdır].

ERMƏNİ-GÜRCÜ TOQQUŞMASI

Gürcüstan ərkani-hərbindən [Baş qərargahından] xəbər edilir ki:

Kanuni-əvvəl [dekabrın] 16-sında, axşam saat 6-da, iki erməni süvari dəstəsi Axalkələk uyezdə sərhəddə bizim qaraqolxanamıza hücum etmişdir. Müxtəsər bir atışmadan sonra dəf edilmişdir. Ermənilər təzədən hücum etmişlərsə də, yenə də dəf edilmişlərdir. Axşam saat 8-də ermənilər qüvvə alıb hücum keçməklə bizim dəstələrimizi Troitskoye kəndindən çəkilməyə məcbur etmişlərdir. Əks-hücumumuzla düşmən, məzkur [adı keçən] kənddən çıxarılıb, sərhəddən çəkilməyə məcbur olmuşdur. Yeddi erməni əsir edilmişdir. Düşməndən 15 nəfər ölüb, 40 nəfər yaralanmışdır. Bizim tələfatımız cüzdür. Sanain səmtində gecə fasiləli atışmalar vəqə olmuşdur.

Müharibə qızıdır

Kanuni-əvvəl 18-ində erməni dəstələri Sanain yanında, havanın

duman olmasından istifadə edib dağdan aşağı enməklə bizə hücum etmişlərsə də, böyük tələfatla geri atılmışlardır. Düşmən yenə də hücumu başladığıda əks-hücumumuzla qaçırılmışdır. Düşmən müharibə meydanında üç zabit və bir qədər əsgər buraxmışdır. İki zabit (biri rus) və 37 müsəlləh [silahlı] saldat əsir edilmişdir. Axalkələk səmtində əhval təbəddülsizdir [dəyişməmişdir]. Aşkar olmuşdur ki, hər yerdə bizim əleyhimizə müntəzəm [nizami] erməni əsgərləri hərəkət etməkdədirlər.

Əsirlər haqqında müamilə [rəftar]

Müsadimənin [toqquşmanın] birinci günlərində ermənilər tərəfindən əsir edilmiş əsgərlərimizdən beş nəfəri güllələnmişdir.

Ermənilərin həzimetə [məğlubiyyətə]

Yekaterinenfildə hücum edən erməni dəstəsi ilə əsgərlərimiz arasında vəqə olan müharibə saat 6-da başlanmışdır. Düşmən havanın duman olmasından istifadə edib hər tərəfdən əsgərlərimizi mühasirəyə almaqla bizim batareyalarımıza soxulmağa müvəffəq olmuşdur. Əks-hücumumuzla düşmən sındırılıb qaçmaqdadır. Ermənilər böyük tələfat vermişlərdir. Müharibə meydanı meyitlə doludur. Böyük komandanı, bir neçə zabit və əsgər əsir edilmişdir. Qaçmaqda olan düşmən təqib edilməkdədir. Sandro Maysuradze qəhrəmananə bir surətdə

müharibədə qətl edilmişdir. Əsgərlərimizin ruhu yüksəkdir.

Səfərbərlik

Tiflis quberniya komissarının bina-güzarlığına [sərəncamına] görə, Gürcüstan hökuməti 1892, 1893, 1894 və 1895-ci illərdə təvəllüd tapan ehtiyat əsgərlərini dəvət etməyi lazım görmüşdür.

Gürcülərdə ruh yüksəkliyi

Alınan xəbərlərə görə, Gürcüstan qərbində əsgər cəm edilməsi gözəl bir surətdə davam edir. Bir çox müəssisələr müəyyən edilən vaxtı gözləməyib, əsgər cəm etməyə başlamışlardır. Kutaisidə məktəblərin yuxarı sinif şagirdləri könüllü sifəti ilə orduya daxil olurlar.

Sərhəd qapandı

Gürcüstanla Ermənistan arasında olan dövləti sərhəd [dövlət sərhədi] qapanmışdır. Gürcüstanın başqa sərhədlərindən mal çıxarmaq ancaq mübadileyi-əmvəl [mal mübadiləsi] komitəsinin icazəsi ilə olar.

İngilislərin müdaxiləsi

“Nor Orizon” qəzetəsi xəbər verir ki, kanuni-əvvəl [dekabrın] 14-ündə İngiltərə heyəti nümayəndəsi, gürcü əsgərlərini Xram çayına və erməniləri əvvəlki sərhəddə çəkib mübahisələr qəti surətdə həll edilənə qədər 72 saat mütarikə [atəşkəs] elan edilməsi təklifində bulunmuşdur. Məhəlli [yerli]

məmurlar hər iki millət nümayəndələrindən olmalıdır. Aldığımız xəbərlərə görə, Gürcüstan Hökuməti böylə bir təklif almamışdır.

Müsadimənin [toqquşmanın] səbəbi

Gürcü və erməni müsadiməsinin səbəbini böylə yazırlar: Ermənistan Hökuməti nəzdində olan Gürcüstan siyasi nümayəndəsi Mdivani Tiflisə övdət etmişdir [qayıtmışdır]. Bir ay bundan əvvəl mübahisəli məsələləri aşkar etmək üçün Mdivani Tiflisdən İrəvana göndərilmişdi. Mdivaninin Ermənistan Hökuməti ilə etdiyi müzakirət nəticəsində hər iki tərəfin güzəşti ilə təzə sərhəd xətti təyin ediləcəyi mümkün olduğu aşkar olmuşdur. Mdivani, hazırlanmış təzə sərhəd layihələri ilə Tiflisə qayıdarmış. Sərhəd müqavilənaməsini Tiflisdə imza etməkdən ötrü Ermənistan Xariciyyə vəziri [naziri] Tiqranyan başda olmaq üzrə sabahı günü Mdivaninin arxasınca erməni hökumətinin xüsusi heyəti İrəvandan azim olmalı [yola düşməli] imiş. Sərhəd məsələsi haqqında vücuda gələn sazişi pozmaq qəsdı ilə Mdivaninin arxasınca ultimatum göndərilmişdir.

Toqquşma nasıl başlandı?

Tiflisə varid olan [gələn] Gürcüstan Hökumətinin zirehli qatar komandanı Quqdadze, Sanain altında vaqe olan hadisələr haqqında böylə məlumat vermişdir: Ermənilər gözlənilməyən bir surətdə zirehli qatara hücum

etmişlərdir. Hücum edənlər, dəmiryol xətti kənarında olan dağa çıxıb böyük daşlar yuvarlatmağa başlamışlar. Bununla bərabər aşağıda olan zirehli qatar, yuxarıdan atəşə tutulmuşdur. Bu şəraitlə zirehlilərimiz müharibə başlamışlardır. Eyni zamanda düşmən zirehli qatarlarımız arxasında altmış verst məsafəsində dəmiryol xəttini xarab etmişdir. Zirehli vaqonlardan biri partlamışdır. Quqdadze zirehli qatarda olan topları və pulemyotları götürüb hər üç qatar komandasını birləşdirərək, bu qədər az bir qüvvə ilə düşmən xəttini yarmağa çalışmışdır. Düşmənin ədədcə artıq olmasına baxmayaraq, Quqdadzenin komandası altında hücum edən dəstə, düşmən xəttini yarmağa müvəffəq olmuşdur. Üç nəfər ölüb, beş nəfər yaralandıqdan sonra dəstə Sadaxliya yetişib gürcü əsgərləri ilə birləşmişdir. Zirehli qatarlarımız, yaramaz bir hala salınmışdır.

Fransızlara bəyani-hal

Fransa vis-konsulu, Gürcüstan Hərbiyyə naziri Giorqadzeni ziyarət etmişdir. Hərbiyyə naziri, erməni əsgərlərinin Gürcüstan sərhəd qaraqolları [postları] üzərinə hücum etmələrini və davam etməkdə olan hadisələri müfəssəl surətdə Fransa vis-konsuluna bəyan etmişdir. Bundan əlavə, Hərbiyyə naziri müharibədə qətl olan gürcü əsgərlərinin ermənilər tərəfindən tanınmaz bir hala salınmalarını nəql etmişdir.

Erməni milissiyası

Tiflis şəhərinin hamı [bütün] erməni milissionerləri hökumət binagüzarlığı [sərəncamı] ilə tərkisilah edilmişlərdir.

Axıska uyezdində toqquşma

Kanuni-əvvəlin [dekabrın] 16-sında erməni müsəlləh [silahlı] dəstəsi Axıska uyezdində Gürcüstan torpağına soxulub sərhəd qaraqollarını geri çəkilməyə məcbur etmişlərdir. Bir bölük ehtiyat əsgərləri qüvvəsi gəldikdən sonra sərhəd qaraqollarımız hücum keçib düşməni sərhədə qədər qovmuşlardır. Bu müsədimədə [toqquşmada] gürcü əsgərlərindən iki nəfər ölüb, 15 nəfər yaralanmışdır. Düşmən tərəfindən 15 nəfər ölüb, 40 nəfər yaralanmaqla, yeddi nəfər əsir edilmişdir.

Gürcüstan Parlamanının salamı

Gürcüstan Parlamanı, Gürcüstan Cümhuriyyətini öz qanları ilə əhdşikənanə [xəincəsine] hücumdan mühafizə edən orduya və xalq qvardiyasına öz salamını göndərir.

Kutaisdə nümayişlər

Gürcüstan Hökuməti rəisi naminə Kutaisdən böylə bir teleqraf gəlmişdir:

“Bütün Kutais, hökumətin istehzari-əsgəriyyə [səfərbərlik] elanını şadlıqla qarşılamişdır. Böyük nümayişlər olmuşdur. Bütün millət, əziz olan demokratik müstəqil Gürcüstanı mühafizə etməyə hazırdır. Mitinqdə olan

minlərcə əhali sizə salam göndərir. Yaşasın gürcü milləti, Gürcüstan Hökuməti və onun şanlı ordusu!”

Tiflis Şəhər İdarəsi sülhə dəvət edir

Tiflis Şəhər İdarəsi gürcü-erməni toqquşması münasibətilə Sosial-demokrat fraksiyası tərəfindən təklif edilən qətnaməni qəbul etmişdir. Bu qətnamədə, Gürcüstanla Ermənistan arasında olan mübahisəli məsələlərin qılıncla həll olunması hər iki tərəf demokratları üçün xəyanət olduğu təsəvvür edilir. Şəhər İdarəsi Gürcüstan Hökumətinin bu ixtilafı sülhlə bərtərəf etməsi [aradan qaldırması] iqdamatına [təşəbbüslərinə] müavinət [yardım] göstərəcəkdir.

Borjom ermənilərinin qətnaməsi

Borjomda yaşayan ermənilər böylə bir qətnamə qəbul etmişlərdir: Dargöz millətçilik siyasətinin ermənilərlə gürcülər arasında törətdiyi ədavət, Sanain yanında vaqe olan hadisələr sayəsində genişlənməkdə olub, hər iki millət demokratiyasını [xalqını] həlakətlə [məhv olmaqla] təhdid etməsini nəzərə alıb, Ermənistan siyasi nümayəndəsindən xahiş edirik ki, Gürcüstanla Ermənistan arasında olan mübahisəli məsələlərin konfrans və ya həkəm [arbitr] vasitəsilə həll edilməsi üçün öz hökumətinə icrayi-təsirdə bulunsun.

Ticarət və Sənəət Vəkilləri Şurasında

Tiflis Ticarət və Sənəət Vəkilləri

Şurası, Gürcüstanla Ermənistan arasında vaxt keçən müəssif [təəssüflü] hadisə münasibətilə Tiflis Şəhər İdarəsinin qəbul etdiyi qətnaməyə şərik olub, iki millətin tarixi mehribançılığının xələddar edilməsi [pozulması] əleyhinə protesto edir. Bundan əlavə, Ticarət və Sənəət Vəkilləri Şurası hər iki millət qurbanlarının nəfinə [xeyrinə] ianə cəm etməkdən ötrü bir komissiya intixab etmişdir [seçmişdir].

“Kavkazskoye slovo” qəzetəsinin qapanması

Gürcüstan Hökumətinin əmrinə görə, ermənilərin rus dilində nəşr etdikləri “Kavkazskoye slovo” qəzetəsi müvəqqəat[i] dayandırılmışdır.

“Palas Otel” mehmanxanasının yanması

Bazar günü, saat üç radələrində, Aramyansın Qolovinski caddədəki [prospektindəki] evində “Palas Otel” mehmanxanasında yanğın başlanmışdır. Yanğın, mehmanxananın damı və anbarında başlanır. İtfaiyyə [yanğınsöndürənlər] dəstəsi su yoxluğundan əvvəlcə heç bir iş yapa bilməmişdir. Su, axşam saat altı radələrində gətirilmişdir. Gecə saat 12 üçün yanğın bir qədər azalmışdır. İtfaiyyə dəstəsinin bir hissəsi Erməni bazarında başlamış yanğının önünü almaq üçün gedir. Mehmanxana yanğını yenidən gücləşib bütün evi bürüyür. Bu vaxtadək yanğın sönməmişdir. Bu evdəki bütün mağazalar yanmışdır. Bütün mehman-

xana imarəti ilə anbara birləşdirilmiş “Majestik” mehmanxanasının da imarəti yanıb tərək olmuşdur.

Gürcü nümayəndələrinin övdəti [qayıtməsi]

Ermənistan Cümhuriyyəti nəzdində olan Gürcüstan siyasi nümayəndəsi Mdivani, İstanbulda olan erməni sülh heyəti üzvləri [Mixail] Papacanov, [Avetis] Aqaronyan, Ermənistan Ərzaq naziri L. İ. Qulyev və Ermənistan Hökumətinin istefa vermiş Maarif naziri Atabəyov, İrəvandan Ağstafa təriqi [yolu] ilə Tiflisə varid olmuşlardır [getmişlər]. Bunlar hamısı kanuni-əvvəlin [dekabrın] 8-ində İrəvandan çıxıb Sannain hadisatı [hadisələri] münasibəti ilə Tiflisə qədər dəmiryol ilə gələ bilmədiklərindən, yolun yarısında Qarakilsəyə qayıdıb və oradan da şose yolu ilə Ağstafaya gəlməyə məcbur olmuşlar.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

Daxiliyyə Nəzarətində [Daxili İşlər Nazirliyində]

19 kanuni-əvvəldə [dekabrda] “Qafqaziya əqvamının [millətlərinin] ittihad [birlik] və həmvifaqlığı [həmrəyliyi] cəmiyyəti” açıq-açığına işləmək və qanuni bir əsas üzrə davam etmək üçün nizamnaməsini hökumətə təqdimlə təsdiqini təmənnə [xahiş] etmişdi. İşbu “Qafqaziya cəmiyyəti-əqvamı”, başlıca ermənilərlə Qafqazi-

ya türkləri miyanında [arasında] sülh və asayışı bərdavam etmək [davam etdirmək] üçün yaranıb meydana çıxdığından, burada üzvlərin çoxu erməni və müsəlman olur. Bundan maəda [başqa] digər qafqaziyalı millətlərdən də burada iştirak etməsi təsvib edilən [bəyənilən] bir işdir.

“Qafqaziya cəmiyyəti-əqvamı”nın məqsədi Qafqaziyada yaşayan millətlərin, başlıca erməni ilə azəri türklərinin miyanında həmvifaqlıqla ittihadın [həmrəylik və birliyin] həyatımızca əlzəm [lazımlı, vacib] olduğunu şifahən [şifahi], təhrirən [yazılı olaraq] təbliğ etməklə bərabər, ümum Qafqaziya millətlərinin hər biri üçün “kultur” və siyasətcə yaşamağa müsəvi [bərabər] hüquqa malik olduqlarını qəbul ilə aralarında möhkəm bir sülh üzrə binəlanmış qonşuluq əlaqəsi peydası üçün çalışmaqdır. Bu məqsədə ermək üçün cəmiyyət biləfasilə [aramsız] şifahi və təhriri təbliğatda bulunur və həmvifaqlığın, ittihadın əhəli təbəqələrində geniş bir surətdə intışarı [yayıması] və təsiri üçün kitab, jurnal, qəzetə, vərəqələr nəşr edildiyi kimi müsəhibə və konfranslar dəxi tərtib veriləcəkdir. Eşitdiyimizə görə, Daxiliyyə Nəzarətinin bu məqsəd xoşuna getmiş və həmin nizamnaməni təsdiq etmişdir.

* Türük və Məəbir Nəzarətində [Nəqliyyat və Rabitə Nazirliyində] vaqonların boş qalması və onların doğru surətdə ehtiyacı olan əhəli miyanında

[arasında] təqsim edilməsi [bölüşdürülməsi] nəzərə alınmışdır. Bunun üçün də nazırın təklifi ilə Azərbaycan dəmiryolları müdiri təhti-sədarətində [sədrliyi altında] bir xüsusi müvəqqəət büro təşkil ediləcəkdir. Bu büroya Ərzaq, Ticarət və Sənəət [Sənaye], Daxiliyyə, Əmlak və Ərazi nəzarətlərindən olan kimi, Neft Mədənciləri Sovet Syezdindən, Birja Komitəsindən, Bələdiyyə İdarəsindən, Ticarət və Sənəət İttifaqından, Ev Mərkəzi cənbindəki [nəzdindəki] Mərkəzi Ərzaq şöbəindən dəxi mürəxxəslər [nümayəndələr] daxil olacaqdır. Hazırda boş vaqonlar haqqında hər gün bu büroya məlumat verməlidir. Bunların ixtiyarı tamamilə büroda olacaqdır. Mal göndərmək, aparmaq üçün vaqon istəyənlərin ərizələri [müraciətləri] hər zaman buraya verilməlidir. Büronun birinci iclası, Türük və Məəbir naziri tərəfindən 24 kanuni-əvvəl [dekabr] axşam 6-ya təyin edilmişdir.

* Ticarət və Sənaye Nəzarəti tərəfindən Ermənistanə Ərzaq naziri namına [adına] aparmaq üçün 70 vaqon neft, 40 vaqon qaz (cövher) və 10 vaqon benzın üçün icazə verilmişdir. Həbelə gürcü kilsələri ehtiyacını ödəmək üzrə Tiflisə 300 put parafın (dağ mu), 30 put fitil və 10 put da şam aparmağa icazə verilmişdir.

BAKI XƏBƏRLƏRİ

* Bələdiyyə İdarəsi Şurayı-Vüzərə indindəki [Nazirlər Kabineti nəzdindəki]

dörd milyonluq istiqraz barəsindəki iqdamatına [təşəbbüsünə] cavabən xəbər verilmişdir ki, işbu iqdamatı Bələdiyyə İdarəsi, Daxiliyyə Nəzarəti vasitəsilə etməlidir.

* Daxiliyyə Nəzarəti Bələdiyyə İdarəsinə müraciətən “Elektriçeskaya Sila” cəmiyyətinin işıq qiymətini artırmaq barəsindəki təşəbbüsünə işbu kanuni-əvvəlın [dekabrın] 25-inədək baxılmasını təklif etmişdir.

* Kanuni-əvvəlın 25-ində erməni lisanında “Meraver” (Bizim günlər) nam [adlı] qəzetə nəşrə başlayacaqdır. Qəzetədə erməni ictimaiyyəni-amiyyunları [sosial-demokratları] iştirak edəcəklərdir.

* Dördüncü gündür ki, şəhərdə bir neçə yerlərdə təftiş icra edilmişdir. Daxiliyyə Nəzarətindən alınmış məlumata görə, işbu təftişlər barəsində nəzarətdən əmr verilməmişdir. İşin hangi mənbədən nəşət etməsi [irəli gəlməsi, əmələ gəlməsi] barəsində təhqiqat yapılmamışdır.

* Türük və Məabir Nəzarəti [Nəqliyyat və Rabitə Nazirliyi] Məclisi-Məbusana pişnihad [təqdim] etmək üçün işbu məlumatı almışdır: 50-60 vaqon taxıl və xammal, Ləki mövqifində [stansiyasında] durmaqdadır. Bunlara təsahüb edənlərin [sahib çıxanların] hesabı 150-yədəkdir. Bir çox səbəblərdən naşi [ötrü], məsələn, vaxtlı-vaxtında vaqon verilmə[mə]si, növbə gözlənilməməsi və qeyrə, mallar yağışın altında qalıb xarab olmaqdadır. Mal sahibləri rica edirlər ki, onların

mallarını aparmaq barəsində lazımı binagüzarlıqda bulunulsun [sərəncam verilsin]. Zira ki, burada qaldıqca axırını qəpiklərini belə xərc etməyə məcbur olurlar.

* 20 kanuni-əvvəldə [dekabrda] “Ağa Manafov” və yedəyində gətirdiyi “Rusyaflka” gəmisində Lənkərandan ingilis qoşunları gətirilmişdir.

* Ərzaq Nəzarəti müvəkkili Xariciyyə Nəzarətinə xəbər vermişdir ki, Qafqaziya Rus Milli Şurası tərəfindən təklif edilən İrəvan quberniyası malakanlarına Azərbaycanda taxıl almaq müsaidəsi verilməsinə cavabən xəbər verilir ki, Azərbaycanda taxıl yoxluğu işbu iqdamatı [təklifi, təşəbbüsü] qəbul etməməyə məcbur edir. Bununla bərabər Nəzarət xəbər verir ki, Dağıstandan taxıl alınarsa, Azərbaycandan tranzitlə aparılması mümkün olacaqdır.

* Ərzaq işlərinin şəhər tərəfindən Ərzaq Nəzarətinə verilməsindən sonra Ərzaq şöbəsi müdiri Smirnov Nəzarətdə müvəkkil təyin edilmişdir. Smirnov, Şimali Qafqaziya və Ukraynaya gedib Bakı və Azərbaycan üçün taxıl, qənd və başqa ərzaq, mühimmat almağa əzimət edəcəkdir [çalışacaqdır].

AZƏRBAYCANDA

Müsəlləh [silahlı] müqavimət

Gəncənin qəza qaimməqamı göndərdiyi raportdan məlum olur ki, Gəncə qəzasının 3-cü polis məntəqəsi

naziri, qonşu Qaradağlı kəndlilərinin Xarxaputda buğda anbarının dağıldığı haqqında verdiyi şikayətə nəzərən, Xarxaput kəndində ictimai [yığıncaq] dəvət etmək üzrə oraya getmişdi. Çağırılmış ictimaya ermənilərin möhtərəm kişilərindən bir neçəsi gəlib, pristav müavinindən nə üçün çağırıldıqlarını bilir-bilməz dağılıb getdikdən sonra kəndin gənclərini yerlərindən oynatmışlar. Onlar da bunlarla bərabər kənd ətrafında səngərlərə girib orada polis nümayəndələri olan evi gülləyə basmışlar. Pristavın zəkavəti [fərasəti] sayəsində hər iki tərəf bu hadisədən qurbansız xilas olmuşlar. Müqəssir tutulmuş erməni kənd ayanları, camaatının pristav müavininə xüsumət [düşmənçilik] bəslədiyindən dolayı bu evi gülləyə sarımışlardır.

Ermənilərin rahatsızlıqları

Eşitdiyimizə [görə], Gəncənin 3-cü qəza polis məntəqəsi dairəsində, dağlarda yaşayan ermənilər çeteci [quldur] Andranikin hərəkətləri ilə ruhlanaraq Azərbaycan sultasını [hakimiyyətini] tanımaq istəməyirlərmiş. Hərçənd pristavın səyi ilə buralarda tam bir asayiş bərpa edilmişdir, lakin bunun daimi olacağına inanılmayıb. Çünki bunların içində olan rahatsızlıq yatmayıb.

İran hüdudunda

17 kanuni-sani tarixli Cəbrayıl qəzasından alınmış məlumata nəzərən, bu qəzada İran quldurları, hüdudu

keçərək bir gecə Dilağarda kəndində qonaq qaldıqdan sonra sabahına gərdərkən kəndlilərin 18 qaramalını və 12 atlarını qabaqlarına salıb aparmışlar.

Erməni qatilləri

Cəbrayıl qəzasından alınan məlumata görə üç məntəqədə, Arakül kəndi yanında ermənilər tərəfindən oradan keçən müsəlmanlardan biri öldürülmüşdür. Digərini əsir aldıqdan sonra 1300 rublə para almışlar. Üçüncü müsəlman isə güllə baranından [güllə yağışından] qaçmaqla qurtarmışdır. Bədəfkar [cinayətkar] ermənilər tutulmamışdır.

Ermənilər vəhşəti

Vəzifə ifası üzrə Cilən kəndinə (ermənilərindir) gəlmiş yasavul Behbud Hüseyn oğlunu, orada nümayan olan [görünən, meydana çıxan] müsəlləh [silahlı] ermənilər tərəfindən digər Arakül adlı erməni kəndinə aparırlar. Bunu qonşuluqda olan Heybətli kəndi müsəlmanları görür. Ermənilər zənn edir ki, bunun əvəzində müsəlmanlar bunlara hücum etməklə yasavulun intiqamını bunlardan alacaqdır. Onun üçün də o saat səngərləri işğal edirlər. Bunu görən müsəlmanlar da hazırlığa başlayır. Hər iki tərəfin atışması olur. Bu da çox az müddət davam edir. Arakül kəndində yasavulun bir tufəngini, 100 patronunu alırlar. Özünə beş gün ərzində istədikləri şədidd [siddətli] əzabı verirlər. Ən nəhayət də yaxşıdır, öldürməmiş buraxırlar. 3-cü məntəqə pris-

tavı tufəngi, patronları tələb etdikdə Arakül kəndi erməniləri bunları iadə etməkdən imtina etmişlərdir.

Gəncədən bizə yazırlar

Gəncə şəhərində bir çox məktəblər vardır ki, hal-hazırda müntəzəm surətdə o məktəblərdə dərslər getməkdədir. Bunlardan şayani-diqqət [diqqətəlayiq] olan progimnaziya adlanan “Svyataya Nina”nın şöbəsidir. Bu məktəbdə 100 nəfərdən ziyadə qız bala-larımız təhsili-elmə məşğuldurlar. Bu məktəb ibarətdir beş şöbədən. 1-ci şöbədə 40 nəfər mütəəllimələr [qız tələbələr], 2-ci şöbədə 22 mütəəllimə, 3-cü şöbədə 25 mütəəllimə, 4-cü şöbədə 18 mütəəllimə, 5-ci şöbə ki, ibarətdir uşaq bağçasından, bu şöbədə də 10 nəfərdən ziyadə xırdaca mütəəllim [oğlan tələbə] və mütəəllimələr təhsili-elmə məşğuldur. Bu məktəbdə bir nəfər müdirə, bir nəfər müəllim və beş nəfər müəllimələr ifayi-vəzifə etməkdədirlər. Demək istəyirəm ki, bu müəllimələrdə milli hissiyyat, milli məhəbbət, milli duyğu olduğu, vəzifələri haqqında göstərdikləri səy və kuşışlarından [çalışmalarından] bəllidir. Yaşasın böylə millət xadimələri! Bunların səy və kuşışlarının nəticəsi olaraq bu məktəbdə təlimə məşğul qız bala-ları dəqiqəyə-dəqiqə elm cəhətinə təərəqqiyə tərəf yürüməkdədirlər. Böylə layiqincə vəzifələrini ifa edən müdirə, müəllim və müəllimələrə Maarif idarəsi tərəfindən verilən maaş, məəttəəssüf [təəssüf ki], onlara kifayət

etməyir. Şübhəsizdir ki, əlahəzrət Maarif naziri nəzəri-diqqətlərini bu nöqtəyi-mühümə cəlb edərək zəmanənin, xüsusən Gəncə şəhərinin hər bir cəhətlə artıq dərəcədə məkulat [ərzaq] və qeyri-məkulatın qayət baha-lığını nəzəri-etinaya alıb da bu millət balalarının uğrunda var qüvvələri ilə çalışan müəllimələrin aldıqları azca maaş, onların məxaricini ödəməyə-cəyini mülahizə buyurlarlar.

Əhməd bəy Ataməlibəyli

Bu günlərdə müqtədir şairlərimizdən Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi əfəndinin “**İnsanların tarixi faciələri**” yaxud “**Əlvahi-intibah**” adlı mənzum əsərinin ikinci cüzü çapdan çıxıb mövqeyi-füruşa [satışa] qoyulmuşdur. Kitabça gözəl və qalın kağız üzərində təb’ [çap] edilmiş, fiatı [qiyməti] 2 manatdır. Turan mətbəəsində, Parapetdə “Məktəb” mağazasında və Bazar caddəsində Paşa Qasımzadənin mağazasında.

b. 4 – 3

Bakı Ticarət məktəbi

Elan edir ki, Maarif naziri həzrətlərinin binagüzarlığına [sərəncamına] görə, Bakı Ticarət məktəbində müsəlman çocuqları üçün türk lisanında əlifba və hazırlıq şöbələri açılmışdır. Yeni açılmış və sabiqdə davam edən şöbələrə hər gün məktəb dəftərxanasında ərizələr qəbul olunur.

Məktəb müdiri: F. Ponomaryov.

2615

Həkimlərin xüsusi**gecə və gündüz növbələri**

Ünvan: Bolşoy Moskva mehmanxanası, Qoqolevski və Torqovı küçələrin küncündə. Telefon nömrələri 7-96 və 49-81. Naxoşların evinə gedirlər.

Diş həkimi İsay Samuiloviç Karşteynbaum

Naxoşlar[ı] əvvəlki kimi qəbul edir. Dişləri ağrısız çıxarır və qızıl üzərində süni dişlər qayırır.

Ünvan: Tsitsyanovski və Çadrovı küçələrin küncündə İsrafilovun 41 nömrəli evində.

Qəbul edir hər gün saat 12-dən 3-ə kimi. Axşam 5-dən 8-ə kimi.

2610

Arvad diş həkimləri**Z. A. Şexter və xanım**

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qarma və hər növ qayıрма dişlər. Dişin yaxşı qayrılması təmin olunur. Kənardan gələnlər üçün iş tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir.

Qəbul olunur 9-dan 2-yə və axşam 4-dən 7-yə kimi. Vorontsovski küçə, 14 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

215

Qoldqor-Fradkinin**Diş müalicəxanası**

Dərya kənarında Başenni küçədə Ramazanovun 10 nömrəli evində qəbul edir hər gün saat 9-dan 2-yə kimi və 4-dən 7-yə kimi.

2607

Doktor**Doktor Samuil İzrailoviç Kopelioviç**

Daxili və əsəbi mərəzə mübtəla olanları hər gün axşam saat 5-dən 8-ə kimi

qəbul edir. “914” dəvasını [dərmanını] istemal edir [işlədir]. Voronsovski caddədə nömrə 17, ikinci mərtəbə. Telefon 50-82 və 93.

282

Qabil diş qayıran**Mirzə Xəlil Canıbəyadə**

Qızıldan və sairədən hər cür əla dişlər münasib qiymətlə qayırır. Ünvan: Qubernski küçə, “İslamiyyə”nin sağ tərəfində ev nömrə 55.

295

Doktor Rza bəy Sultanov**Paris Darülfünunundan**

Qəbul edir daxiliyyə və əsəbi xəstələri hər gün saat 9-1-ədək, saat 4-7-yədək. Telefon 5-30. Adres: Parapet, Kolyubakinski küçədə nömrə 39. “Azərbaycan” qəzetə idarəsinin yanında.

237

Həkim S. L. Şklovskaya

Mamalıq və daxili ünas əmrəzini [qadın xəstəliklərini] qəbul edir. Naxoşlar qəbul olunur: səhər saat 9-dan birə və 5-dən 7-yə qədər. Ünvan: Aziatski küçədə nömrə 153, Bolşoy Marskoy və Krasnovodski küçələrin arasında. Telefon: 50-67.

Burada leyli [gecə] yatacaqlarıyla qadın cərrahiyyə xəstəxanası mövcuddur.

209

Müdir və baş mühərrir:**Ceyhun bəy Hacıbəyli**

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

İnna lillahi və inna ileyhi raciun

səh. 383. “İnna lillahi və inna ileyhi raciun”: “Həqiqətən biz Allaha məxsusuq və həqiqətən Ona qayıdacağıq.” Bu ifadə, “Quran”ın Bəqərə surəsinin 156-cı ayəsinin bir hissəsidir. Ayə belədir: “O kəslər ki, başlarına bir müsibət gəldikdə, həqiqətən biz Allaha məxsusuq və həqiqətən Ona qayıdacağıq, deyirlər.”

Qismi-rəsmi:

Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətlərinin əmrnamələri

səh. 383. “Səbiq Şurayi-Millî İdarəsi müqəyyədi (dəftərdarı)...”: “dəftərdar” yaxud “müqəyyəd”: dəftərxanaya gələn və dəftərxanadan göndərilən kağızları qeyd edən işçi.

səh. 383-384. “...1334 sənəsi kanuni-əvvəlın ... günündən...”: Məclisi-Məbusan Rəisinin əmrlərində il rumi təqvimlə göstərilmişdir; miladi təqvimlə 1918-ci il dekabr ayının müvafiq gününə uyğundur.

Azərbaycan

Məclisi-Məbusanında

səh. 386. “Bu məsələyə Tiflisdə dübərə baxılıb, layihə Mərkəzi Əmələ və Əsgər Şurası tərəfindən rədd edildi.”: qəzetdə “layihə” yerinə səhvən “nahiyə” getmişdir.

səh. 389. “O zaman daşnak nümayəndəsi Karçikyan...”: Zaqafqaziya və Ermənistan hökumətlərində nazir olan Xaçatur Ovvanesoviç Karçikyan nəzərdə tutulur.

Teleqraf xəbərləri: Bolqariya

səh. 392. “...Borisin qaçması...”: 1918-1943-cü illərdə hakimiyyətdə olan Bolqarıstan çarı III Boris nəzərdə tutulur.

Teleqraf xəbərləri: Lehistan

səh. 392. “Buq nəhri”: Şərqi Avropadakı Qərbi Buq çayı nəzərdə tutulur.

Erməni-gürcü toqquşması

səh. 394. “...vis-konsul...”: diplomatik nümayəndəliklərdə konsuldan aşağı rütbə; vitse-konsul.

səh. 395. “Gürcüstan Hökuməti rəisi naminə Kutaisdən...”: bu dövrdə Gürcüstanın Baş naziri Noy Jordaniya olmuşdur.

səh. 395. “...Ermənistan siyasi nümayəndəsindən...”: Ermənistanın Gürcüstandakı siyasi nümayəndəsi Arşak Camalyan idi.

Azərbaycanda:

Müsəlləh müqavimət

səh. 399. “...Qaradağlı kəndlilərinin...”: Azərbaycanda bu adla bir neçə kənd mövcuddur; burada Goranboy rayonunun Qaradağlı kəndi nəzərdə tutulur.

“Xarxaput”: qəzetdə “Xaraput” getmişdir; Goranboy rayonunun Meşəli kəndi nəzərdə tutulur.

Azərbaycanda:

Gəncədən bizə yazırlar

səh. 400. “Bunlardan şayani-diqqət olan progimnaziya adlanan...”: Progimnaziyalar natamam (4-6 sinifli) orta məktəblər idi.

Bakı Ticarət məktəbi

səh. 400. “Məktəb müdiri: F. Ponomaryov”: “V. İ. Ponomaryov” olmalıdır.